

PETER ABELARD IN NJEGOVE NESREČE

MATEJA ŠVAJNCER

ŽIVLJENJE PETRA ABELARDA

Peter Abelard se je rodil leta 1079 v Le Palletu, v bližini Nantesa.¹ V Lochesu se je približno med letoma 1093 in 1099 šolal pri Roscelinu, nato je okoli leta 1100 odšel v Pariz k Viljemu iz Champeauxa. Med letoma 1102 in 1105 je poučeval najprej v Melunu in nato v Corbeilu. Zaradi izčrpanosti se je nato za tri leta vrnil domov. Po okrevanju je odšel nazaj k Viljemu iz Champeauxa in ga izzval glede vprašanja univerzalij. Okoli leta 1112 se je Abelard ponovno odpravil domov, saj sta njegova starša vstopila v samostan. Leta 1113 je odšel k Anzelmom iz Laona, da bi se poučil v teologiji. Po izkušnji z Anzelmom se je okoli 1114 vrnil v Pariz kot učitelj v stolni šoli Notre-Dame. Okoli 1117 je živel v hiši kanonika Fulberta, kjer je zapeljal njegovo nečakinjo Heloizo; približno leto kasneje jo je odpeljal na svoj dom v Le Pallet, kjer je rodila njunega sina Astrolabija. Še istega leta sta se v Parizu poročila; ker so Fulbert in njegovi sorodniki poroko kljub dogovoru o tajnosti razglašali naokrog in grdo ravnali s Heloizo, ki je nato vse zanikala, jo je Abelard poslal v samostan Argenteuil in jo, z izjemo rute, oblekel v redovna oblačila. Fulbertovi sorodniki so se maščevali in Abelarda skopili. Po tem dogodku je Abelard Heloizi ukazal, naj si nadene redovno ruto, sam pa postal menih v Saint Denisu.

Okoli leta 1119 je Abelard nadaljeval svoje poučevanje v opatiji Saint Denis. Leta 1121 so na koncilu v Soissonsu obsodili njegovo knjigo *Theologia*; še istega leta je pobegnil h grofu Teobaldu v Provins. Leta 1122 se je zatekel v samotarsko bivališče blizu Troyesa in ga posvetil Parakletu. Med letoma 1125 in 1127 se je vrnil v Bretanjo kot opat samostana Saint Gildas; leta 1129 je odšel v Šampanjo in Paraklet prepustil Heloizi in njenim nunam, ki jih je opat Suger pregnal iz Argenteuila. Življenje z menihi iz Saint Gildasa je bilo težavno, po vsem sodeč za obe strani; napetosti so postale tolikšne, da so skušali okoli 1133 menihi Abelarda ubiti.

Še istega leta se je zato vrnil v Pariz kot učitelj na hribu svete Genovefe. Okoli

¹ Podatki o Abelardovem življenju in delu so povzeti po knjigi M. T. Clanchyja, *Abelard: človek v srednjem veku* (Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1999). Besedilo je prevedeno po kritični izdaji, ki jo je oskrbel Eric Hicks, izd., *La vie et les epistres Pierres Abaelart et Heloys sa fame*, Nouvelle bibliothèque du Moyen Âge 19 (Pariz: Champion-Slatkine, 1991), 3–44; v spodnjih opombah okrajšano s HC.

1139 se mu je v cerkvi sv. Hilarija pridružil Arnold iz Brescie. Leta 1141 ga je sveti Bernard na koncilu v Sensu obtožil krivoverstva;² Abelard se je pritožil v Rim, vendar brez uspeha. Zatekel se je v Cluny, kjer ga je zaščitil Peter Častitljivi. Umrl je okoli leta 1142 v clunijemskem samostanu Saint Marcel, v bližini mesta Chalon-sur-Saône.

Veliko Abelardovih del je ohranjenih. *Dialectica*, delo o logiki, je bila spisana nekje med letoma 1117 in 1121. Okoli leta 1120 je napisal delo *Theologia summi boni*, ki vsebuje traktat *De unitate et trinitate divina*. Predelava te knjige z naslovom *Theologia christiana* je nastala med letoma 1121 in 1126. Tretja različica, z naslovom *Theologia scholarium*, je nastala med letoma 1132 in 1137. Temeljni predmet Abelardovega dela *Theologia* je nauk o Trojici. V delu *Sic et non*, ki je nastalo leta 1121, je zbral stotine navidez protislovnih stališč cerkvenih očetov, da bi se njegovi učenci s premišljevanjem o njih naučili iskanja resnice. Med letoma 1138 in 1139, morda že celo leta 1135, je nastalo njegovo delo *Ethica* ali *Nosce te ipsum*.

AVTENTIČNOST TEKSTA *HISTORIA CALAMITATUM*

Tekst poznamo iz devetih ohranjenih rokopisov, najstarejši je iz 13. stoletja.³ *Historia calamitatum* vedno nastopa skupaj s sedmimi drugimi Abelardovimi in Heloizinimi pismi, vedno na prvem mestu. Morda ni nobenega zgodnejšega rokopisa prav zato, ker pisma ob svojem nastanku niso prišla v javnost.⁴

Vprašanje avtentičnosti teh pisem je postalo aktualno šele v času, ko se je zgodovina skušala formirati kot znanstvena disciplina.⁵ Med letoma 1913 in 1940 je Bernhard Shmeidler izdal več razprav in v njih dokazoval, da je avtor vseh pisem Abelard in da gre za literarno fikcijo.⁶ Schmeidlerjeve dokaze proti avtentičnosti je zavrnil Etienne Gilson, ki je trdil, da je Heloiza avtorica svojih pisem, Abelard pa

² Za podrobnejšo razpravo glej Werner Robl, »Das Konzil von Sens 1141 und seine Folgen: Der Ketzerprozess gegen Peter Abaelard im Spiegel der Zeitgeschichte,« <http://www.abaelard.de/abaelard/Main.htm>.

³ Za podrobnejšo razlago prim. Eric Hicks, ur., *La vie et les epistres Pierres Abaelart et Heloys sa fame* (Pariz: Champion-Slatkine, 1991), xlv–lii; Jacques Monfrin, ur., *Abélard: Historia calamitatum; Texte critique avec une introduction*, Bibliothèque des textes philosophiques (Pariz: J. Vrin, 1959), 9–51; J. T. Muckle, »Abelard's Letter of Consolation to a Friend (*Historia Calamitatum*)«, *Mediaeval Studies* 12 (1950): 163–67.

⁴ Muckle, »Abelard's Letter of Consolation,« 173.

⁵ Peter von Moos, *Mittelalterforschung und Ideologiekritik: Der Gelehrtenstreit um Héloise* (München: Fink, 1974), kot navaja John Marenbon, »Authenticity revisited,« v: *Listening to Heloise: The Voice of a Twelfth-Century Woman*, ur. Bonnie Wheeler, The New Middle Ages (Basingstoke: Macmillan, 2000), 19.

⁶ John F. Benton in Fiorella Prosperetti Ercoli, »The Style of the *Historia Calamitatum*: A Preliminary Test of the Authenticity of the Correspondence Attributed to Abelard and Heloise,« *Viator* 6 (1975): 59–60.

svojih.⁷ Omeniti velja, da se je polemika nanašala predvsem na avtorstvo ostalih pisem v zbirki, ne pa na prvo pismo; *Historia calamitatum* je vedno veljala za pristno.

Pomemben zasuk je povzročil John Benton, ki je trdil, da so vsa pisma ponaredki, in sicer *Historia calamitatum* iz 12. stoletja, ostala pisma pa iz 13. stoletja.⁸ Muckle in Benton sta imela za nemogoče, da bi lahko srednjeveška nuna na ta način pisala o ljubezni in spolnosti ter tako živela dvojno življenje.⁹ Leta 1980 je Benton od svoje teze odstopil; *Historia calamitatum* se mu ni več zdela fiktivna, menil pa je, da je Abelard ponaredil Heloizina pisma.¹⁰ Na njegovih prvotnih izhodiščih je vztrajal Hubert Silvestre, ki je trdil, da Jean de Meun v 13. stoletju pisem ni le prevedel v francoščino, temveč je ponaredil tudi latinsko besedilo.¹¹ Obstajajo tudi modifikacije zgornjih teorij. Ena od novejših zastopa stališče, da je pisma napisal en sam avtor, torej Abelard, vendar pa ne izključuje vloge Heloize; Abelard naj bi povzel le diskusijo, ki je med njima dejansko potekala.¹²

D. W. Robertson je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja videl v celotni korespondenci Abelardovo predstavitev Heloizine poti, torej spreobrnitve od človeške mesenosti k položaju spoštovane opatinje.¹³ Peter von Moos je po drugi strani trdil, da je korespondenca delo obeh, tako Heloize kot Abelarda, in da sta jo sestavila namenoma. Leta 1988 se tudi on začel nagibati k predstavi o enem samem avtorju, še vedno pa je kolebal med tem, ali je to literarno fikcijo ustvaril Abelard ali je šlo za ponarejevalca.¹⁴ Po eni izmed možnih razlag je korespondenca nastala z namenom zagotoviti ustanovitvene listine za Paraklet; Eileen C. Sweeney sicer poudarja, da takšno stališče Heloizi in Abelardu ne odreka avtorstva.¹⁵

Zaenkrat torej ni trdnih dokazov proti avtentičnosti teksta; *Historia calamitatum* zato velja za pristno. Korespondenco med Abelardom in Heloizo pa je moral nekdo kljub temu urediti. Najverjetneje je bila to kar sama Heloiza.¹⁶

⁷ Etienne Gilson, *Heloise and Abelard*, prev. L. K. Shook, 3. izd. (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1968), 145–66.

⁸ M. T. Clanchy, izd., *Pierre Abelard: The Letters of Abelard and Heloise*, prev. Betty Radice (Harmondsworth: Penguin Books, 2003), lxvi.

⁹ Glej J. T. Muckle, »The Personal Letters Between Abelard and Heloise,« *Mediaeval Studies* 15 (1953): 47–67.

¹⁰ Clanchy, *Letters of Abelard and Heloise*, lxv.

¹¹ Marenbon, »Authenticity revisited,« 20–21; Clanchy, *Letters of Abelard and Heloise*, lxviii.

¹² Clanchy, *Letters of Abelard and Heloise*, lxvi.

¹³ Peter Dronke, *Abelard and Heloise in Medieval Testimonies* (Glasgow: The University of Glasgow Press, 1976), 13–14.

¹⁴ Marenbon, »Authenticity revisited,« 26.

¹⁵ Eileen C. Sweeney, »Abelard's *Historia Calamitatum* and Letters: Self as Search and Struggle,« *Poetics Today* 28, št. 2 (2007): 307, op. 5.

¹⁶ Clanchy, *Letters of Abelard and Heloise*, lxvii, lxx.; Dronke, *Abelard and Heloise in Medieval Testimonies*, 30–31; C. S. Jaeger, »The Prologue to the *Historia calamitatum* and the 'Authenticity Question',« *Euphorion* 74, št. 1 (1980).

ČAS IN VZROK NASTANKA TEKSTA

Historia calamitatum je po obliki pismo, razdeljeno na več tematskih sklopov. Pripoved se začne s prologom, kjer Abelard razkrije razloge za nastanek pisma. Prijatelju se je namreč odločil razkriti zgodbo o svojih nesrečah, da bi ta s primerjavo spoznal, kako neznatne so njegove lastne. Abelardovo življenje je torej *exemplum*, ki naj bi prijatelja pomiril. Poudariti je treba, da ne vemo, kdo naj bi ta prijatelj sploh bil.

Ker Abelard v tekstu ne navaja datumov, točnega nastanka dela ne poznamo. Zdi se, da je delo nastalo okoli leta 1132, ko je Abelard živel v samostanu Saint Gildas-de-Ruis v Bretanji. Tja je odšel, ker je menil, da bo tako od sebe vsaj malo odvrnil spletke vseh mogočih zavistnežev.¹⁷ Toda na lastno žalost je prišel med *Christianos atque monachos gentibus longe seiores atque peiores*.¹⁸ Godilo se mu je še slabše kot prej, saj so mu stregli celo po življenju. Svoje občutke opisuje sam; ker ni razumel njihovega jezika, se je v tej deželi počutil kot tujec, nanj pa so pritiskali tako menihi kot mogočen lokalni oblastnik, ki si je njihovo ozemlje podvrgel in ga izkoriščal sebi v prid. Abelard se je imel za obupno osamljenega: »Cum autem terre illius barbaries pariter exlex et indisciplinata esset, nulli erant hominum ad quorum confugere possem adjutorium, cum a moribus omnium pariter dissiderem.«¹⁹ Ferguson zato razlaga, da prvotna funkcija pisma ni tolažba prijatelja, temveč tolažba samega Abelarda; v okolju, kjer mu je tolažnikov močno primanjkovalo, mu morda ni preostalo drugega, kot da je to funkcijo prevzel kar sam.²⁰ To verjetno drži, vendar v luči stališča Mary McLaughlin, ki je menila, da je Abelard pismo namenil širši publiki; bilo naj bi nekakšna apologija. S takšnim zagovorom je skušal Abelard morda vnaprej zavrniti kritike, ki so opozarjali na to, kako neuspešno vodi opatijo Saint Gildas-de-Ruis. Pisanje bi mu torej omogočilo vrnitev v javno udejstvovanje, bodisi v Parakletu ali v pariških šolah.²¹

¹⁷ HC 14b1091–97.

¹⁸ HC 14b1098–99.

¹⁹ HC 14b1135–38.

²⁰ Chris D. Ferguson, »Autobiography as Therapy: Guibert de Nogent, Peter Abelard, and the Making of Medieval Autobiography,« *Journal of Medieval and Renaissance Studies* 13, št. 2 (1983): 201.

²¹ Mary M. McLaughlin, »Abelard as Autobiographer: The Motives and Meaning of His *Story of Calamities*,« *Speculum* 42, št. 3 (1967): 468.